

KNECHT, P., MATTHES, E., SCHÜTZE, S., & AAMOTSBAKKEN, B. (EDS.)
Methodologie und Methoden der Schulbuch- und Lehrmittelforschung
Bad Heilbrunn: Klinkhardt, 2014, 348 s.

Jedním ze sloganů naší doby je společnost vědění nebo znalostní ekonomika. Opakovaně ale narážíme na problém, že nám chybí teorie, která by nám pomohla rozlišit, co je tím správným věděním/poznáním, jímž potřebujeme být vybaveni, popřípadě na které by se měl orientovat školní kánon. Bez ohledu na odbornou i společenskou nejistotu přesto stále vycházejí nové učebnice, jejichž autoři se musejí s tímto problémem prakticky vyrovnat (pokud si ho tedy vůbec připouštějí) a řešení nacházejí. To je jistě jedním z důvodů, proč jsou učebnice stále předmětem pozornosti výzkumníků. Dalším je nepochybně skutečnost, že učebnice nejsou jen „podpůrným kurikulem“, do kteréžto role by je odkazovaly normativní pohledy, ale často jsou hlavním kurikulem (v tom smyslu bývá také pojem užíván např. v americké literatuře).

Recenzovaná publikace ukazuje, jak konceptuálně a metodologicky bohaté pole dnes výzkum učebnic a dalších tradičních i netradičních edukačních médií představuje. Každý, kdo někdy sestavoval kolektivní publikaci, musí pocítit obdiv k práci týmu editorů vedenému Petrem Knechtem z Pedagogické fakulty MU v Brně, kteří sestavili z 23 odborných sdělení (17 v němčině, šest v angličtině) poměrně kompaktní knihu a doplnili ji dvojjazyčným úvodem a německým diskusním závěrem. Zajímavé je, že většina článků má jen jednoho autora, navzdory dnešní tendenci ke kolektivní práci ve vědě. Může to být např. tím, že výzkum učebnic přece jenom není tak logisticky a finančně náročný, takže ho stále může provádět sám jedinec. Některé články jsou asi segmenty kvalifikačních prací.

Petr Knecht se tematikou učebnic a kurikula obecněji dlouho zabývá. Taková věrnost jednomu výzkumnému poli umožnila překročit národní hranice a zapojit se do mezinárodní odborné spolupráce. To je jistě cesta, kterou by český pedagogický výzkum měl jít (vlastně se vracíme tam, kdy byla naše věda před sto, možná ještě před osmdesáti lety – byla přirozenou součástí střeoevropského, zejména německy mluvícího prostoru).

V autorském týmu jednoznačně převažují odborníci působící na německých pracovištích, následováni badateli z České republiky. Brněnské pracoviště je zastoupeno hned třemi příspěvky a jedním i geografové z UJEP a PĚF UK. Knihu tedy nelze považovat za reprezentanta celého evropského učebnicového výzkumu, neboť některé kulturní okruhy (Spojené království, Francie, Skandinávie) zastoupeny nejsou vůbec nebo jen minimálně, a právě v těchto zemích bychom mohli očekávat, že nejen badatelská tradice, ale i didaktická praxe použití učebnic mohou být dosti odlišné od toho, co publikace pokrývá. Ovšem existence takových relativně od sebe izolovaných domén, mezi nimiž je komunikace velmi omezena, je v současné pedagogice navzdory internacionalizaci vědy bohužel stále skutečností.

Nebudu se zde pokoušet o výčet témat a problémů, jímž se příspěvky věnují. Chci ale podtrhnout to, kde vidím souvislosti s tématem tohoto čísla *Orbis scholae*, jemuž jde o kulturu/kultivaci oborovědidaktického myšlení i jednání. Jsou to právě

178 učebnice, které zásadní měrou ovlivňují obsahovou stránku školního vzdělávání. Při tom na rozdíl od výzkumu reálné výuky, kde vstupuje do hry řada dalších faktorů (od složení třídy po momentální kondici učitele), zde vidíme a můžeme zkoumat didaktickou transformaci v podstatě v čisté podobě. Dávají tedy možnost proniknout k didaktickému myšlení a jednání aktérů, kteří zásadně ovlivňují školu, ale výzkumem často bývají opomíjeni (mimochodem, nevšiml jsem si, že by některý z mnoha příspěvků osvětloval, kdo vlastně dnes píše učebnice). U nás se v poslední době etablovalo několik přístupů, jimiž je kvalita výuky konceptualizována, zkoumána, posuzována – vzhledem k velmi malým lidským i finančním zdrojům českého pedagogického výzkumu jde nutně o omezený soubor teoretických a metodologických pojetí. Tato metodologicky orientovaná publikace připomíná existenci dalších alternativních způsobů promyšlení, a hlavně empirického zkoumání výuky, zejména z hlediska obsahu. Ukazuje, jak nastupují nové otázky a nové výzkumné metody (přístrojové techniky a videostudie pro sběr dat; diskurzivní analýza či analýza latentních tříd pro jejich zpracování; mapové výstupy pro prezentaci výsledků...), ale také že tradiční problémy (jako ideové pozadí učebnic) odmítají odejít ze scény, vrací se v nových podobách a s nimi chytají nový dech i zavedené analytické postupy. Na druhou stranu se v některých příspěvcích projevuje známé úskalí společenských věd (horizontalita a malá kumulativita), kdy autoři začínají své příspěvky velmi zešíroka od úvah o obecných principech sociálněvědního výzkumu jako takového, takže se pak na omezené ploše příspěvku nedostanou moc hluboko. Přes různé dílčí výhrady, které by bylo možno vznášet, jde o práci, která zaujme nejen výzkumníky orientované především na kurikulární dokumenty, ale každého, kdo se zajímá o školní vzdělávání obecně a o vyučování a učení zvlášť.

Dominik Dvořák
dominik.dvorak@pedf.cuni.cz